کوێستان فتووحی:

چارەنووسی ئێمەی ژن لەگەڵ سیاسەت گرێدراوە

کوێستانی فتووحی ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دیموکراتی کوردستان لەو دیمانەیەی بارزان باس لە تایبەتمەندییەکانی پێشمەرگەی ژن دەکات، ئەو پێی وایە پێشمەرگەی ژن دژەباوە، بەکەم قەناعەت دەکات، بەرامبەرخوازە، جگە لەو وەسفانەش کوێستان دەڵێ" چارەنووسی ئێمەی ژن لەگەڵ سیاسەت گرێدراوە"

دیمانە: ئەحمەد سەفا

وەک دەزانین ئێوە لە سەرەتای هەشتاکانەوە بونەتە پێشمەرگە، سەرەتا دەمانەوێ باس لە تایبەتمەندییەکانی ژنی پێشمەرگە بکەیت؟

_ژنێک کە دەبێتە پێشمەرگە خاوەنی کۆمەڵێک تایبەتمەندییە کە رەنگە لە ژنانی دیکەدا کەم بێت. پێش هەمووشتێک کەسێک دەتوانێ ببێتە پێشمەرگە کە لەبەرامبەر سەختییەکانی ژیان و خەباتدا، ئازا، نەترس، خۆڕاگر و بەئیرادە بێ. پێشمەرگەی ژن دژە باوە، چونکە سنووری تایبەتی بەزاندوە، بیروبۆچوونی زۆربەی کۆمەڵگای کوردستان ئێستاش کە ئێستایە پێشمەرگایەتی تەنیا بە ئەرکی پیاو دەزانێ، بەڵام ئەو بۆتە دژی ئەو روانگەیە. کەسێکە کە بەکەم قەناعەت دەکات، بەڵام لە هەمان کاتیشدا لە هەوڵی باشترکردنی ژیان دایە. کەسێک کە دەبێتە پێشمەرگە بۆ ئامانجێک دەبێتە پێشمەرگە، بۆیە لە ڕێی گەیشتن بەو ئامانجەدا ئامادەیە فیداکاری بکات تەنانەت گیانی خۆشی دابنێ. پێشمەرگەی ژن ستەم لە هیچ کەس و لایەنێک قبووڵ ناکات، بەرامبەرخوازە و خۆیشی لەپیاو بە کەمتر نازانێ.

ئەی رۆڵی ژن لە کۆمەڵگای کوردەواریدا چۆن هەڵدەسەنگێنی؟

_کۆمەڵگای کوردستان کۆمەڵگەیەکی ئاسایی نیە، بە هۆی ئەوەی هەمیشە رژێمە داگیرکەرەکان زوڵمیان لێکردوە، بە هۆی ئەوەوە لە هەموو بارێکەوە لە هەژاری و دواکەوتوویی بە تایبەتی دواکەوتوویی فکری راگیراوە. بۆیە توندوتیژی و فەرهەنگی پیاوسالاری و عەشیرەگەری رێگەی نەداوە، ژنان بەو جۆرەی دەبوو پێبگەن، پێنەگەیشتوون، واتە لە زۆر بواردا هاوسان نەبوون لەگەڵ پیاواندا. بۆیە لەگەڵ ئەوەی ژنان لە زۆر بواردا خزمەتیان بە کۆمەڵگە کردوە، رۆڵیان هەبووە، بەڵام بەداخەوە بایەخ بە رۆڵیان نەدراوە. هەمیشە بە مرۆڤێکی پلە دوو سەیریان کراوە. بە خۆشییەوە ئێستا ژنان لە زۆر بواری وەک خوێندن، کار و بەرپرسایەتی و خزمەتگوزاری دا نەخشی بەرچاویان هەیە. ئەی ئەوە رۆڵ نیە؟ چیە؟ ژن وەرزێرە، مامۆستایە، دکتورە، پەرستیارە، خوێندکارە، نووسەرە، شاعیرە، خەباتکارە، لە هەمووی گرنگتر دایکە. بەڵام لەبیرمان نەچێ لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا ئێستاش لەگەڵ هەڵاواردن و بێمافی بەرەوروویە. ئێستاش تێڕوانینەکان پیاوسالارن. ئەم تێڕوانینەش هەمیشە بە کەم نرخ لە رۆڵی ژن دەڕوانێ. بەڵام بزووتنەوەیەکی فکری لەناو کۆمەڵگەدا بەدی دەکرێ بۆ ئاڵوگۆڕ لە روانینەکاندا. ئەمەش بەرهەمی خەبات و تێکۆشانی ئینسانە ئازادیخواز و بەرابەریخوازەکانە.

کوردەکانی رۆژهەلات تا ئێستا لە ژێر دەستی رژێمی ئیسلامی ئێرانن، سیاسەتی کۆماری ئیسلامی سەبارەت بە ژن چییە؟

_ هەر کەس کەمترین شارەزایی لەسەر ئەم رێژیمە هەبێ دەزانێ کە کۆماری ئیسلامی هەر لەیەکەم رۆژی هاتنە سەرکاریەوە بە سیاسەتی لاواردن لە د ژی ژنان دەستی بەکار کردوە. مانگی رێبەندانی 1357 (1979) شۆرشی گەلانی ئێران دژی رێژیمی پاشایەتی سەرکەوت و ئاخوندەکان دەسەلاتیان بە دەستەوە گرت، هەر لە مانگی رەشەمەی ئەو ساڵەدا کۆمەڵێک بریاری کۆنەپەرستانەیان دژی ژنان دەرکرد. 6ی رەشەممە یاسای پشتیوانی لە بنەماڵە، کەپەسند کراوی 1346ی هەتاوی بوو و زۆر خاڵی باشی و پێشکەوتوانەی بە نیسبەت ژنانەوە تێدا بوو، هەڵوەشاندەوە. 12ی رەشەممە حەقی دادوەریی لە ژنان سەندەوە. 15ی رەشەممە هەڵوەشاندنەوەی یاسای چوونەسەربازیی ژنان و هێندێک ئەرکی دیکەی وەک قەزاوەت و.... هەڵوەشاندەوە. 16ی رەشەمە بە دەستووری خومەینیی رێبەری کۆماری ئیسلامی حیجابی زۆرەملی بەسەر ژناندا سەپا. ئەمانە و زۆر یاسای کۆنەپەرستانەی دیکە پەسند کران و ئێستاش لە پەسندکردنی گەلاڵە یاسای دیکەی دژی ژن هەر بەردەوامە، بە رەسمی و یاسایی ژنانی ئێران بوون بە هاوولاتی پلەدوو. وەزعیەتی ژنان لە ئێران لە ژێر دەسەلاتی ئەم رێژیمەدا، هەر هەنگاوێکی هەڵیان هێناوەتەوە لە گەڵ بەربەستێکی بەهێز بەروڕوو بوون بە ناوی یاسا.

ماوەیەک لەمەوبەرکەمپینی یەک ملیون ئیمزا لە ئێران روویدا، بەشداری ژنان و کچانی کورد لەو کەمپینە چی بوو؟

_دەتوانم بڵێم ئەم کەمپەینە هەڵقوڵاوی نێو بزووتنەوەیەکی سەراسەیی ژنانی ئێرانە و لە هەموو چینو توێژو نەتەوەیەک بە ژنانی کوردیشەوە تێیدا بەشدارن. تەنانەت رێژیم چەندین چالاکی کوردی گرت و زیندانی زۆریان بۆ بڕایەوە و یان تەبعیدی کردن و لە کوردستان دووری خستنەوە. بۆ نموونە دەتوانم ئیشارە بەو کچە کوردانە بکەم وەک هانا عەبدی کە تازە ئازاد بووە ونزیک 2 ساڵ بوو لە زیندان دابوو، یان روونا ک سەفارزادە، پەروینی ئەردەلان، زێنەب بایەزیدی و.. ئەمانە کورد بوون و چالاکی ئەو کەمپەینە بوون بەڵێ ئەوە نیشانەی ئەوەیە ژنان و کچانی کوردیش چالاکانە بەشدارن لەو بزووتنەوەیەدا. یەکێک لە تایبەتمەندییە پۆزەتیڤەکانی ئەو حەرەکەتە ئەوەیە کە ژنانی هەموو چین و توێژ و نەتەوە و ئایینێکی تێدا بەشدارە. ئەوانەی لەژێر سایەی دەسەلات و یاسای ئەو رێژیمەدا دەژین خۆیان لەو حەرەکەتەدا دەبیننەوە.

ئەم کەمپەینە خەباتێکی ئاشتیخوازانەو بە دوور لە هەرچەشنە توندوتیژییەک بەرێوە دەبات، لەگەڵ ئەوەی کە رژێم زۆریش توندوتیژە لەگەڵیان، چالاکانیان زیندانی دەکا و هەڕەشەیان لێدەکا و محرووميان دەکات لەسەفەر بۆ دەرەوەی وڵات و زۆر شتی دیکەی ناڕەوا بەرامبەریان دەکات، بەڵام ئەوان هەر ئەم شێوەی مەدەنییانە کارەی خۆیان درێژەداوە. خواستەکانیان گەلاڵەکردوە کە یەکدەنگ خوازیاری ئاڵوگۆڕن لە یاساکانی ئێراندا وەک: یاسای زەماوەند، تەڵاق، بەشە ماڵ، شایەدی دان، سەرپەرشتی منداڵ، سەفەر کردنو هێندێک خاڵی تر. ئەو یاسایانەی کە بە ئاشکرا ناعەداڵەتی و نایەکسانییان تیایە.

شتێکی کە زۆر گرنگە ئەو کەمپەینە لە ماوە ئەو سێ چوار ساڵەدا بەرێوەیان بردوە، بە میتۆدێکی پێشکەوتوانە زانیاری گەیاندنە بە هەموو چین و توێژەکانی ژنان لە سەر مافەکانیان. ئەو چالاکانە بەم حەرەکەتە توانیویانە ویستی بەرامبەرخوازی بەرنە نێو خەڵکەوە، بە گەلاڵەکردنی داخوازییەکان و نیشاندانی فۆرمێکی کە لەوێدا روونی دەکەنەوە چیان لە دەسەڵات دەوێ و ئینجا داوای ئیمزا لەو کەسانە دەکەن کە گەلاڵەکەیان قبووڵە. کۆکردنەوەی ئیمزاکان بۆ ئەوەیە لە مەسەلەکەیان تێبگەیەنن. ئەمە جگە لەوەی ئاگاهی دەدن بە خەڵگ لەسەر مەسەلەکانی ژنان،، پشتیوانییەکیش بۆ ئەو بزووتنەوەیە دروست دەکەن لەنێو کۆمەڵگەدا و بە ئاگاییەوە دەیانەوێ پیاوسالاری لە کۆمەڵگەدا کەمرەنگ بکەنەوە.

ئایا لە نێو حیزبەکانی رۆژهەلات ژن توانیویەتی وەک پێویست کاری سیاسی بکات؟

_لە کۆمەڵگای کوردستاندا سیاسەت هەمیشە بە کاری پیاوانە زانراوە، زۆر لە ژنانیش باوەڕیان بەوە بووە، بۆیە کەمتر خۆیان لەم بوارەداوە. یان بواریان پێ نەدراوە، یان گیروگرفتی بنەماڵە و ئەرکی دایکایەتی ئەو مەجالەی لێسەندوونەتەوە. هەر چەند بەخۆشییەوە ئێستا ژنانێک هەن کە ئەم بۆچوونە رەت دەکەنەوە و جورئەتیان لەخۆیان نیشان داوە، چوونەتە ئەو مەیدانەوە. ئەوان لەوە تێ گەیشتوون کە چارەنووسی ئێمەی ژن لەگەڵ سیاسەت گرێدراوە، ئەوە یاسادانەرانن ژنیان تووشی ئەو چارەنووسەکردوە، بەردەوام پیاوان بەشدار بوون لە داڕشتنی یاسا و سیاسەت و سیستمی وڵاتدا.

بۆیە هەر لە ڕێی سیاسەتیشەوەیە دەبێ ئەم چارەنووسەی کە بەسەریدا سەپاوە و کردوویەتە مرۆڤی پلە دوو بگۆڕێ. ژنان لەمە تێگەیشتوون کە دەبێ لە مەیدانی سیاسی دا نەخشیان هەبێ بۆئەوەی بتوانن لە یاساکان دا ئاڵوگۆڕ پێک بێنن، ژنی کورد بەشداری سیاسەت نەکات و نەیەتە ئەو گۆڕەپانەوە و بەشداری نەکات لە داڕشتن و پێداچوونەوەی یاساکان بە ئامانجەکانی کە یەکسانیخوازی و دادپەروەرییە، ناگات.

پێشمەرگەی ژن کەسێکی دژە باوە

لە رۆژهەلاتی کوردستان لە دەرەوەی حیزبە سیاسییەکانو لە ژێر دەسەلاتی کۆماری ئیسلامیدا، هەتا ئەم ساڵانەی دوایی ژنان حوزوورێکی ئەوتۆیان لە پانتایی سیاسەت دا نەبووە. هۆیەکەشی پێش هەموو شتێک دەگەڕێتەوە بۆ ناهەموار بوونی هەلومەرجی سیاسی. زاڵبوونی دیکتاتۆری، بە دیدی ئەمنییەتییەوە سەیر کردنی تێکۆشانی سیاسی، وای کردوە نەک هەر ژنان، بەڵکوو پیاوانیش بە پارێزەوە بۆ لای کاروباری سیاسی بچن. چونکە کاروتێکۆشانی سیاسی ئەگەر لە خزمەت ئامانجو بەرژەوەندییەکانی دەسەلاتی حاکم دا نەبێ، لە رێژیمێکی دیکتاتۆردا هەزینەی زۆری دەوێ. ژنانی رۆژهەلاتی کوردستانیش بە سەرنجدان بەم راستییەو کۆسپە کۆمەلایەتیو کولتوورییەکان، تا 11 - 12 ساڵێک لەمەوبەر، لە مەیدانی سیاسەت دا نەدەبینران. بەڵام لە 11 - 12 ساڵ لەمەوبەرەوە بە هۆی جۆراوجۆر، بۆ وێنە بە هۆی گەشەکردنی بزووتنەوەی ریفورمخوازی لە ئێران دا، پێگەیشتنی نەسڵی تازەی کچانو کوڕانی کورد کە رێگایان کەوتبووە زانستگەو زانستگەیان تەواو کردبوو و، گەشەکردنی هەستو شعووری نەتەوەیی، ژنان لە رۆژهەلاتی کوردستان چالاکانە هاتنە نێو کاروباری کۆمەڵایەتی و سیاسی و کولتووری. لە هەڵبژاردنەکان وەک هەڵبژاردنی شوراکان، هەڵبژاردنی نوێنەرانی مەجلیس چ وەک کاندیداو چ وەک دەنگدان، دیارتر لە پێشوو خۆیان دەرخستوە. لە NGO کان دا دەستیان بە کارو تێکۆشان کردوە.دیارە ئەو بوارانەی ژنان ئێستا لە رۆژهەلاتی کوردستان تێیدا چالاکن، زیاتر کۆمەڵایەتیو فەرهەنگین، وەک کاری نووسینو لێکۆڵینەوەو هەوڵدان بۆ دابینکردنی حقووقو ئازادییەکانی خۆیانو نەهێشتنی جیاوازیی دژی ژنان. ئەمانەش بە بڕوای من هەر بە کاری سیاسی دەژمێردرێن. دیارە دەسەلاتی ئێستا لەگەڵ ئەم کارانەش نیەو بەردەوام کۆسپیان بۆ دروست دەکاو ژنان هەزینەی زۆریان بۆ داوە. بە کورتی ئەم بوارانە هەر ناوێکیان لێبنێین ژنان بە خۆشییەوە حوزوورێکی رۆژ بە رۆژ زیاتریان هەیەو ئەمە دەتوانێ سەرەتایەک بێ بۆ هاتنی ژنان بۆ نێو کاری سیاسی لە ئاستی بەرزتردا.

بەڵام بوونی ژن لە ناو حیزبەکانی رۆژهەلاتدا دەتوانم بڵێم هەر لە ساڵی 1358 (1980)ەوە واتە دوای ئەوەی ئەو حیزبانە بە ئاشکرا خەباتی خۆیان راگەیاند، ژنان هاتوونەتە نێو رێزی حیزبەکانەوە. ئەمەش بە گوێرەی رێکخراوەکان جیاواز بووە. لە نێو هێندێک حیزب و رێکخراودا حوزووری ژنان دیارو بەرچاوتر بووە. بەڵام ئەو حیزبانەی موناسباتی نێوخۆییان نەریتیتر بووە، ژنان کەمتر روویان کردۆتە ئەوان. دیارە لەسەر یەک لە هەموو حیزبە سیاسییەکانی رۆژهەلاتی کوردستان دا ژنان لە ئاستی بەرێوەبەریو بریادارن دا رۆڵو نەخشێکی ئەوتۆیان نەبووە. ئەمەش هۆکاری زۆری هەیە، دابونەریتی کۆمەڵگە و ئەو بەربەست و رێگریانەی لەسەر رێگەی ژن بووە نەیتوانیوە وەک پیاوان بەشدار بن خەبات و تێکۆشان لە ریزی ئاشکرای ئەو حیزبانەدا. یان هێندێک لەو حیزبانە فەرهەنگێکی پیاوسالاری زاڵ بووە کەمتر ژنان روویان تێکردوون. ئەمە واقعییەتێکە، فەرهەنگی پیاوسالاری ناتوانێ وەلامێکی موسبەتی هەبێ بۆ رۆڵی ژنان لە هەر بوارێک دا. کەمتر بایەخ بە رۆڵی ژن دراوە. سیستمی پیاوسالاری لە نێویان دا زۆر زاڵ بووەو جگە لەوەی بەوجۆرەی پێویستە گرنگییان بە راکێشانی ژنان بۆ ریزی حیزبەکەیان نەداوە، لە بەرێوەبەردنی دروشمەکانیشیاندا کەمکارییان کردوە، ئەگەر سەرنج بدەنە دروشمی حیزبەکانی کوردستان زۆربەیان باس لە بەرامبەری و مافی وەک یەک بۆ ژن و پیاو دەکرێ، بەڵام ئەمە هەر لە دروشمدا ماوەتەوە. لە موناسباتی نێوخۆییشیاندا کاریان بۆ جێگرتنی ئەو کولتووری لە دروشمەکاندا باسی دەکەن نەکروە. بەهەرحاڵ مەوقعییەتی ژنان لە نێو حیزبە سیاسییەکانی رۆژهەلاتی کوردستان دا، نەک هەر جێگای رەزایەت نیە، زۆریش جێگای رەخنەیە.

پەرلەمانی کوردستان رێژەی بەشداری ژنانی لە پەرلەمان زیادکرد تۆ ئەو گۆڕانە چۆن دەبینی؟

_ بێگومان زۆر گرنگە بە لای منەوە، بە دەسکەوتێکی باشی دەزانم بۆ ژنان، بۆ هەموو کۆمەڵگە. لە هەر کوێ ژنان حزووریان هەبێ، دەنگیشیان دەبێ، کاریگەرییان دەبێ لەسەر بڕیارەکان و پەسندکراوەکان. ئەمەش کاریگەری دەبێ لە سەر چارەنووسی ژنان. من دڵنیام ئەگەر پێشتر لە جیاتی 25% 30% ژنان لە پەرلەمان بوونایە، رەنگ بوو یاسای فرەژنی پەسند نەبوایەتەوە. - یاسای فرەژنی بە یەکێک لە خاڵەپەسندکراوە هەر ناشیرینەکانی کاری ئەو پەرلەمانەی دەزانم - هەرچەند تا یەکسانیی تەواو بەدی نەیەت زوڵم و ناعەداڵەتی هەر دەمێنێ، بەڵام ئەوە بۆیە جێی دڵخۆشییە نزیک دەبینەوە لە ئامانجەکانمان. ئەوە هیوایەک دەبەخشێ بە بزووتنەوەی ژنان کە هەوڵەکانیان بێئاکام نیە. ژنانی کورد لە پێناوی ئازادی کوردستاندا رەنج و ئازارو مەینەتی زۆریان چێشت، ئەوان شایانی مافی بەرابەرن لەگەڵ پیاوان، بەداخەوە تا ئێستاش مافەکانیان پێشێل دەکرێ. ژنان نابێ بەوەندەش قەناعەت بکەن، هەوڵ و ماندوو بوون و ئازایەتی زۆرتری دەوێ بۆ گەیشتن بە یەکسانی و دادپەروەریو رێزگرتن لە مرۆڤایەتی. هیوادارم رۆژێک ئەندامانی پەرلەمانی کوردستان و بەرپرسان و دەسەلات بەدەستانی کوردستان، هەموویان بۆ نەهێشتنی نابەرامبەری و ناعەداڵەتییەکان و نەهێشتنی هەرچەشنە هەڵاواردنێکدا کار بکەن. بێگومان ئەوە بەرهەمی هەوڵ و خەباتی ژنان خۆیانە بۆ کۆمەڵگەی کوردستان. ئەم دەسکەوتانە تەنیا لەبەرژەوەندی ژناندا نیە بەڵکوو لەبەرژەوەندی کۆمەڵگە بەگشتی دایە.

سەبارەت بە ژنانی دیموکرات دەوریان لە خەباتی نەتەوەیی دا چی یە؟

– ژنانی دیموکرات هەر ئەو چەند ژنە نین، کە لە ریزی حیزبی دیموکرات دا پێشمەرگەن. بەڵکوو هەموو ئەوانەن کە ئامانجەکانی ئەم حیزبەیان قبووڵە و خەباتی بۆ دەکەن. بێگومان ئەوان لە هەموو دەوارانێک و لە هەموو کات و ساتێکدا دەوری موسبەتیان هەبووە و شان بە شانی پیاوان لە خەباتی نەتەوەییدا بەشدار بوون. لە کاری تەشکیلاتیو شانە نهێنییەکان دا، لە خەباتی شاخ و پێشمەرگایەتیدا، لە زیندانەکانی رژێمە سەرکوتکەرەکانی کوردستاندا، دەوری زۆر موسبەتیان هەبووە و هەیەو لەو رێیەشدا بە هەزاران ژن گیانیان و عەزیزانیان لەدەست داوە. بەڵام بەداخەوە ئەگەر رۆڵیان دیار نیە، ئەگەر ناویان نیە، ئەگەر بەبێ بایەخی چاو رۆڵ و نەخشیان دەکرێ، وەک هەموو بوارەکانی دیکە بیروبۆچوونی زاڵی پیاوان و ئەدەبیاتی پیاوسالارییە نەخشی ئەوانی بەشاراوەیی هێشتۆتەوە و نەهێڵراوە بەو جۆری کە هەن دەرکەون. ئەگینا زۆر روونە هیچ خەباتێک بەبێ بەشداری ژنان نەکراوە و ناکرێت و قەتیش سەرناکەوێت. با هەموو بزانن هەر حیزبێک لە رابردوودا گرنگی بە رۆڵی ژن نەدابێت لە ئێستا دا خۆی زیانی بینیوە. ئێتر کاتی دروشمدان تێپەڕیوە، ئێمە دروشممان ناوێ با هەموومان پێکەوە کار بۆ یەکسانی بکەین. نە ئێمە بەبێ پیاوان سەرکەوتوو دەبین نە پیاوانیش بەبێ ئێمە سەرکەوتوو دەبن.

بزووتنەوەیەکی فکری لەناو کۆمەڵگەدا بەدی دەکرێ ئەمەش بەرهەمی خەبات و تێکۆشانی ئینسانە ئازادیخواز و بەرابەریخوازەکانە

بەکورتی:

-کوێستانی فتوحی لە ساڵی 1968 لە یەکێک لە ئاوایەکانی ناوچەی بۆکان لە دایک بووە
-لە ساڵی 1986 وەک پێشمەرگەیەک هاتۆتە رێزی حیزبی دیموکراتی کوردستان
-لە کۆنگرەی 14 حیزبی دیموکراتی کوردستان بۆتە ئەندامی کومیتەی ناوەندی
-لە کۆمسیۆنی راگەیاندن حیزب کار دەکات و بەرپرسی سایتی کوردستان و کوردە